

Милован Васовић

НАРОДНА ВЛАСТ У АНДРИЈЕВИЧКОМ СРЕЗУ ЈУЛА 1941. Г.

Андријевица је ослобођена 17. јула 1941. године око 11 часова. Истог дана послје подне одржан је састанак Мјесног комитета за срез андријевички, под руководством секретара Комитета Богдана Нововића.

Мјесни комитет је расправљао о насталој ситуацији у срезу, о избору органа власти, формирању војних јединица, Команде за одбрану слободне територије, Команде мјеста и о расподјели заплијењених животних намирница, оружја и друге опреме. Чланови Комитета су располагали подацима да Италијани окупљају муслимански живаљ из околине Плава и Гусиња за напад на слободну територију среза.

На крају састанка МК је донео сљедеће одлуке:

1. — Да се 19. јула 1941. године сазове среска конференција у Андријевици на којој ће се изабрати *Срески национално-ослободилачки одбор*. Села и општине да упуте своје делегате на конференцију за избор одбора. Да се на среску конференцију позове један број угледних грађана и истакнутијих интелектуалаца среза;

2. — Да се по селима и општинама изабере народни одбори;

3. — Да се што прије приступи формирању војних јединица и учвршћењу постојећих. Да се формира Команда за одбрану слободне територије и Команда мјеста;

4. — Да се изабере комисија која ће се старати о расподјели животних намирница и опреме;

5. — Да се одмах одрже састанци партијских организација — ћелија, на којима ће се пренијети одлуке МК и поставити задаци за даљи рад и вођење борбе.¹

¹ Одлуке МК реконструисане су на основу задатака постављених партијским организацијама села Трепче, Трешњева, Слатине, Цецуна и Улотице. Податке дали: Вука Васовић, Данило Ивановић, Микан Вулевић, Бане Зековић, Мирко Нововић и Видо Шошкић.

Састанку партијске организације-ћелије села Трепче присуствовао је секретар МК Богдан Нововић, 17. јула увече. Пошто је пренио одлуке МК, на основу њих дао је сљедеће задатке: Да се формира чета и у току ноћи да посједне положај на комуникацији Беране—Андријевица; да се 19. јула

Послије састанка МК је предузео сљедеће мјере:

1. — Упутио је Полимски батаљон у село Брезојевице, на положај према Плаву, Велички батаљон — да посједне положај на Чакору, Чету из Цецуна на положај према Гусињу, Требачку чету да затвори комуникацију Беране—Андријевица у рејону Јабуге, једну чету Шпекуларског батаљона на Јаворак, а другу у Правцу Берана.²

2. — Формирао је Команду за одбрану слободне територије, у коју су ушли: Величко Бојовић — командант, Богдан Нововић, Радуле Јеврић и Војислав Нововић.

3. — Одредио је и комисију за расподјелу плијена, у коју су ушли: Спасоје Ђаковић, Микан Вулевић и Ђуро Ђорђијевић, јер је било заплијењено 150 хиљада килограма намирница, које је требало раздијелити сиромашним сељацима, избјеглицама из Метохије, а већи дио оставити за прехрану јединица;

4. — Формирао је Команду мјеста, састава: Светозар Стојановић — командант, Милева Вуковић и Војислав Нововић. Под својом командом имала је стражарску чету од око 80 бораца. Командир чете био је Хајро Шахмановић, студент из Плава. Задатак чете био је да одржава ред на слободној територији, а један вод давао је стражу код магазина и заробљеника.³

упуте делегати села на Среску конференцију; да се изабере сеоски одбор; да се из Андријевице изузму намирнице за исхрану чете и избјеглица. Сви ови задаци су реализовани, и то: Требачка чета је посјела положај ноћу 17. јула, гдје је остала до 20. јула; делегати за Среску конференцију присуствовали су Конференцији 19. јула (Вукашин Ивановић, Иван Васовић, Војислав Нововић, Милосав Васовић, Батрић Јочић, Божо Нововић, Владимир Раичевић и Ружа Раичевић); изабран је и Народни одбор села Тречке (у саставу: Миле Ивановић, Ружа Раичевић, Радош Васовић, Божо Нововић, Радован Јочић, Вукајло Петрић и Милош Ивановић); 18. јула камионом Милоша Јефтовића превезена је извјесна количина намирница у Тречку.

18. јула 1941. године прије подне одржан је састанак партијске организације-ћелије села Трешњева, којем је присуствовао секретар МК Богдан Нововић. Постављени су исти задаци као и партијској ћелији села Тречке, који су реализовани, и то: формирана је чета која је 20. јула упућена на фронт према Плаву; изабран је Народни одбор села Трешњева, у који су ушли Владо Чукић, Величко и Миличко Стојановић, Миладин и Јоле Вулевић; Среској конференцији 19. јула присуствовали су делегати Ђукан Вулевић, Микан Вулевић, Милорад Стојковић, Светозар Стојановић, Шћепан Вулевић, Цуњо Вулевић и Владо Чукић; допремљене су и намирнице из Андријевице.

По подацима које износе Мирко Нововић, Бане Зековић и Видо Шошкић, у селима Цецуна, Слатина и Улотина постављени су пред партијске организације-ћелије и реализовани су задаци као што је наведено за села Тречку и Трешњево.

² Податке дали: Видо Шошкић, Голуб Бракчевић, Данило Ивановић и Мирко Нововић.

³ Податке дали: Микан Вулевић, Спасоје Ђаковић, Мирко Нововић и Видо Шошкић.

У току ноћи 17/18. и 18. јула чланови Мјесног комитета одржали су састанке партијских организација — ћелија по селима среза и пренијели одлуке МК и у вези с њима поставили задатке.

Неки чланови МК су 18. јула водили разговоре, са племенским првацима и истакнутијим интелектуалцима у срезу, о избору Среског национално-ослободилачког одбора, формирању јединица, одбрани слободне територије и даљем вођењу борбе.

У свим селима андријевичког среза формирани су 18. и 19. јула 1941. године сеоски народни одбори, а 20. јула и општински народни одбор у Шекулару.⁴

19. — јула почели су да пристижу делегати села у Шљивик Петра Дедовића, крај ријеке Злоречице, на периферији Андријевице.⁵

Међу делегатима били су чланови МК и један број чланова КПЈ. Нека села су на Среску конференцију упутила један број интелектуалаца, који су прије рата били цијењени у срезу. Један

Податке дали: Спасоје Ђаковић, Микан Вулевић, Данило Ивановић, Мирко Нововић и Голуб Браковчевић.

Радован Лекић (*Андријевички срез 1941—1944*, Цетиње 1961) износи низ нетачних података:

На страни 45: „ТРЕБАЧКИ ОДРЕД бројао је 25 бораца. Командир одреда је био Ристо Нововић...“ За овај податак Р. Лекић не наводи извор. Сви преживјели борци села Трепче знају да је Ристо Нововић изабран за командира Требачке чете 17. јула, после борбе на Црвеним прлима у којој Ристо Нововић није учествовао а био је у селу.

На стр. 49: „16. јула увече реакционарни елементи форсирали су сазивање народних скупова...“, а на стр. 50: „истим методама и терминологијом служили су се на конференцијама Вуксан Бакић, Новица Поповић, Васо Лепосавић, Вукман Шошкић, Мирко Јочић, Батрић Војовић, Васо Лабан и др.“ — 16. јула одрж на је конференција села Трепче, коју је сазвала партијска ћелија села, а не реакционарни елементи, како то наводи Лекић. Мирко Јочић на тој конференцији није ни ријеч проговорио, већ су говорили: Вуле Ивановић, Михаило Лалић, Војислав Нововић, Иван Васовић, Милија Јочић и Петар Ивановић. Мирко Јочић је у станку учествовао са пушком у руци, и био на фронту према Плаву и Јаворку, са Требачком четом, па су према томе нетачни сви подаци које Р. Лекић наводи. Р. Лекић се служи изворима: „подаци из мог дневника“ и „подаци из моје билежнице“. Како је могао водити дневник Р. Лекић 16. јула 1941. године на конференцијама у Шекулару, Трепчи, Забрђу, Машници, Полимљу, како он то наводи на стр. 50, када су та села 10 до 20 километара удаљена једно друго, а Р. Лекић није распалгао у то вријеме превозним средством да би стигао на толика растојања.

На страни 52: „... кроз нека села, као на примјер Трепчу и Ријеку Марсенића, пронијела се вијест да ће у току ноћи „да нападну сва села око Андријевице Турци и Шпитари из разних праваца, од планине Мокре до Комова...“ ове вијести су изазвале панику, те је у току ноћи „отпочела“ евакуација старца, жена и дјеце у планину“. — Ово је увреда за село Трепче, јер овај податак је измислио Р. Лекић. Аутору, као и борцима села Трепче, познато је да се овако нешто није догодило у јулу 1941. године;

На страни 54: „Устанички плотуни на Црвеном Прлу узбудили су читаво Трешњево, а затим и друга околна села. Кроз Трешњево се пронио поклич „Устај, на оружје!“ Наоружани сељаци трче према комуникацији, хватају заклоне“. — Аутор овог саопштења је учесник борбе на Црвеним

број њих дошао је на конференцију на позив Вуксана Бакића, Вукића Масловарића и Милутина Јелића. Конференцији је присуствовало и скоро сво становништво Андријевице. Број присутних кретао се око 300.

Прије почетка Конференције Вуксан Бакић, Масловарић и Јелић настојали су да омаловаже и разбију скуп. Постављали су групама делегата питања: „Ко је сазвао и зашто конференцију?“, „Који су то нови главари Васојевића?“, „Ко их је овластио и у име кога су сазвали народ среза?“ У суштини, жељели су да одврате народ од борбе против окупатора. Нијесу могли да схвате да неко може мимо њих да покреће или води народ. На Конференцији су дошли организовано и припремљени. Међутим, и комунисти су знали са каквим снагама ће се срести на Конференцији и на какав ће отпор наићи, па су се и они припремали за борбу с реакцијом среза.⁶

Среску конференцију отворио је секретар МК Богдан Нововић. У уводној ријечи осврнуо се на ситуацију у свијету, Југо-

Прлима, а и учесници из села Трешњева и Трешче знају да је у борби на Црвеним Прлима учествовало 13 бораца из Трешњева и 19 бораца из Трешче. Откуда Р. Лекићу податак да су наоружани сељаци Трешњева трчали према комуникацији и хватали заклоне?

На страни 57: „У борби за ослобођење Андријевице учествовали су устаници Трешњева, Забрђа, Слатине, Присоје, Трешче...“ — Одакле Р. Лекићу овај податак? Познато је и Трешњеву и Трешчи да ни један Трешчанин нити Трешњевац није учествовао у борби за ослобођење Андријевице. Тврдим да Р. Лекић не може да наведе ни једно име борца из села Трешњева и Трешче који је учествовао у борби за ослобођење Андријевице.

На страни 69: „... на улицама и по кафанама водиле су се жучне дискусије између представника НОП-а и заклетих непријатеља НОБ-а: Милутина Јелића, Вукића Масловарића, Вуксана Бакића, Богића Милошевића, Михаила Васовића...“ — Аутору овога саопштења и сељацима Трешче је добро познато да се у јулским данима 1941. године Милош Васовић није удаљавао од своје куће и имања. Није долазио ни до општинске зграде, гдје се налазио одбор и гдје су држани зборови, јер је био по страни.

На страни 70: „21. јула одржана је велика народна конференција“, и даље, на страни 73 „... представници народно-ослободилачког покрета указали су у својим говорима на збору од 21. јула на неколико задатака“, а затим набраја 8 задатака, не наводећи при том извор ових података (чак не каже ни „Из белџнице аутора“). — Познато је да је Среска конференција одржана 19. јула, о чему свједоче писмене изјаве учесника Конференције Мирка Нововића, Спасоја Ђаковића, Микана Вулевића, Голуба Браковчевића и усмене изјаве Ивана Васовића и Милоша Марсенића. 21. јула устаничке јединице прикупљене дан раније извршиле су напад на фронт код села Пепића и потиснуле квинслиншке снаге и Италијане. Тога дана на фронту су били скоро сви чланови МК и Команде за одбрану слободне територије. Како се могла одржати среска конференција 21. јула, а да на њој не присуствују чланови МК?

Из свега изложеног произилази да је Р. Лекић за јулске догађаје у срезу андријевичком наводи нетачне податке, а посебно нетачан датум одржавања Среске конференције. Сви други који наводе тај датум послужили су се податком из наведеног дјела Радована Лекића.

⁶ Податак у вези с одржавањем Среске конференције и њеним током дали су: Спасоје Ђаковић, Мирко Нововић, Микан Вулевић, Милош Марсенић, Иван Васовић, Голуб Браковчевић, Бранислав Вулевић, Вука Васовић, Ване Зековић.

славији, Црној Гори и на стање у срезу андријевичком. Говорио је о борбеним традицијама црногорског народа и племена Васојевића. На крају, позвао је народ у борбу против окупатора, без обзира на идеолошку или политичку припадност појединаца.

Послије Богдана Нововића иступио је Вуксан Бакић, судија Апелационог суда, присталица свих режима Краљевине Југославије. Одржао је добро припремљен, смишљен и ватрен говор. Оштро је напао покретаче борбе против окупатора — комунисте. Позивао је Васојевиће да се „не заводе за пропалим ђацима и студентима“, нити „за оним чији очеви и преци никада нијесу ни у рату ни у миру водили Васојевиће“. Посебно је истакао снагу окупатора и њемачко надирање у Русију. „Комунисти су нас гурнули у ватру да сви изгоримо“, рекао је Бакић. На крају је изјавио да је и он за борбу — када за то буде вријеме.

Ређали су се говорници — комунисти и присталице Бакића. Одвијала се оштра политичка борба. Говорио је Вукић Масловарић, инспектор свих школа у срезу, а прије рата доста цијењен у Васојевићима. Подржао је излагање Вуксана Бакића. Посебно је истакао да је рано водити борбу против окупатора. „Треба чекати Енглезе и Американце — не ићи за дјечурлијом и комунистима.“ Вуксана Бакића и Масловарића подржали су још неки интелектуалци, међу којима се истакао Милутин Јелић, директор гимназије.⁷

Вуксану Бакићу и његовим једномишљеницима супротставили су се Бранко Делетић и још неколико комуниста, као и један број угледних патриота. Запажено је излагање Спасоја Ђаковића. Он је говорио са шљиве, да би га боље чули сви делегати. Оквалификовао је иступање Бакића, Масловарића и Јелића као издају народа. Говорио је о борбама предака против Турака. Нарочито је истакао да су и они скоро голоруки извојевали слободу и независност. Бурно поздрављен од делегата, на крају је довикнуо: „Ми, господе Бакићу, Јелићу и Масловарићу, идемо стопама наших славних предака, а ви нас позивате да сагнемо шију и служимо окупатору. Не, нећемо ми то никада учинити. Ми идемо у борбу за слободу, а ко неће — нека служи окупатору.“

Делегати су у огромној већини прихватили борбу против окупатора. Подржали су излагање говорника на линији борбе. То је била прва велика пobjеда КПЈ за срез андријевички над реакцијом. Побједио је антифашистички и слободарски дух.

На крају, Конференција је, на предлог појединаца и група, изабрала *Срески Национално-ослободилачки одбор* за срез андријевички, у који су ушли:

⁷ Исто.

Мирко Вешовић,
 Милосав Васовић,
 Микан Вулевић,
 Јован Вукић,
 Ђуро Ђорђевић,
 Вељко Дедовић,
 Марко Драговић,
 Спасоје Ђаковић,
 Иван Васовић,
 Светозар Стојановић,
 Милета Лакићевић,

Богоћ Војводић,
 Илија Шошкић,
 Мито Крчић,
 Милош Марсенић,
 Ђукан Вулевић,
 Душан Бакић,
 Томица Јојић,
 Милован Милошевић,
 Милун Лабудовић,
 Радуле Јеврић и
 Богдан Нововић.⁸

Послије Среске конференције, истога дана, 19. јула око 10 часова одржана је прва сједница Среског одбора у кући Петра Дедовића.⁹ Сједници није присуствовало 9 изабраних одборника, јер нијесу присуствовали ни среској конференцији. На првој сједници Среског Национално-ослободилачког одбора секретар МК Нововић упознао је одборнике са борбом народа Црне Горе против окупатора и са стањем у срезу. Одборници су у дискусији највише пажње посветили одбрани слободне територије, учвршћивању и формирању војних јединица. Било је дискусије и о расподјели заплијењених намирница.

За предсједника Среског национално-ослободилачког одбора одборници су изабрали Мирка Вешовића, а за секретара Спасоја Ђаковића. На крају, Одбор је донио сљедеће одлуке:

1. — Да одборници заједно са сеоским одборима пораде да се по селима формирају што бројније и чвршће војне јединице,

2. — Да одборници раде на окупљању народа у борби за одбрану слободне територије,

3. — Да комисија за расподјелу заплијењених намирница што прије додјели жито по селима за сиромашно становништво и избјеглице.¹⁰

Један дио муслиманског живља из околине Плава, затим један дио Шиптара из околине Гусиња, Пећи и Врмоше, наоружан и подстакнут од стране Италијана упао је 20. јула на слободну територију среза. Дочекани од стране устаника, посјели су положај дуж Пепића потока до Виситора (планине). Истог дана на фронту према селу Пепиће стигле су чете из села Трпче и Трешњева, а у току ноћи и сјутрадан и из других села.

У Андријевицу је аутомобилом 21. јула дошао делегат Главног штаба Милован Ђилас с Арсом Јовановићем. Истог дана Ђи-

⁸ Исто као у напмени 6.

⁹ Р. Лекић у н. д. пише да је састанак Одбора заказан за 21. јул, али да није одржан. Међутим, по писменим изјавама Спасоја Ђаковића, Микана Вулевића, Мирка Нововића и других, састанак Среског национално-ослободилачког одбора одржан је 19. јула, послје Конференције, у кући Петра Дедовића.

¹⁰ Исто као у напмени 6.

лас је обишао јединице код села Мурине и (у селу) одржао саста-
нак МК и Команде за одбрану слободне територије. Разговор је
вођен о одбрани слободне територије и мобилизацији снага за
фронт. Проширена је и Команда за одбрану слободне територије,
у коју су кооптирани Ђорђевић Лашић, генералштабни мајор, Спа-
соје Ђаковић и мајор Миличко Јанковић.

Све јачи притисак Италијана и Шиптара погоршавао је си-
туацију на фронту. 24. јула повучене су неке јединице са плав-
ског фронта (чете Трепче и Трешњева) и упућене да појачају
снаге на правцу Ругова — Шекулар. Повећавала се и опасност из
правца Подгорице (данашњег Титограда), што је угрожавало по-
задину фронта. Реакција је појачала пропаганду, преносећи лажи
о покретима великих непријатељских снага час од правца Пећи,
час од правца Подгорице. Дошло је и до осипања јединица на
фронту.

Срески национално-ослободилачки одбор, као највиши орган
власти у срезу, са циљем да консолидује јединице, стабилизује
фронт и стане на пут реакцији, сазвао је 25. јула народни збор
на Књажевцу (Радуновцу) код Андријевице.¹¹

Збор је отворио предсједник Среског национално-ослободи-
лачког одбора Мирко Вешовић, адвокат из Лијеве Ријеке. Он је
говорио о задацима Одбора. Позвао је народ да збије своје редове
и мобилише што веће снаге у борбу за одбрану слободне тери-
торије.

Послије Вешовића говорио је секретар МК Богдан Нововић.
„Доносим вам поздраве са фронта“, почео је он излагање. Изнио
је ситуацију на фронту и осврнуо се на роварење реакције.

Реакција је и овога пута дигла глас против ослободилачке
борбе. Запажена су излагања Масловарића и Милутина Јелића.
Врло дрско је иступио Љубо Вукић. Позвао је народ да прекине
борбу. „Нека комунисти сами остану на фронту, јер они не воде
рачуна о нашим кућама и нашој дјечи. Ставили су нам нож под
грло.“

На крају, говорио је, поред осталих, Радован Зоговић, књи-
жевник из Полимља. У подужем излагању разобличио је издај-
нике — Бакића, Јелића, Масловарића и Љуба Вукића. Између
осталог је рекао: Нећемо дозволити да разне сплачине и кукави-
це блате нашу борбу. Упао је Љубо Вукић и довикнуо: „Бацам
ти рукавицу, Зоговићу“. „Баци рукавицу на фронт непријатељу,
Љубо Вукићу! Тамо се мјери јунаштво и чојство, а не педесет
километара позади фронта“, одговорио му је Зоговић.¹²

Овим збором МК је добио политичку битку: а послије ње-
га ојачане су јединице мобилизацијом нових снага по селима.

¹¹ Податке у вези с одржавањем и током Народног збора дали су Спа-
соје Ђаковић, Душан Машовић, Микан Вулевић, Иван Васовић, Милош
Марсенић.

¹² Исто.

Ослобођењем Андријевице и територије среза, престао је рад органа окупационе власти. Народ је изабрао сеоске народне одборе по селима, кјои су скоро увијек били на окупу. Основна брига ових одбора била је материјално обезбјеђење јединица на фронту, у првом реду месом и хљебом. Поред овога, одбори су организовали обраду земље (путем моби) бораца који су се налазили на фронту.

Иако је у срезу било више општина, изабран је само један општински одбор, и то у шекуларској Општини. Избор других општинских одбора није обављен, јер се није имало времена за то, услед брзог напада Италијана и Шиптара.

Андријевички срез се нашао у посебној ситуацији. Прво, дио њега био је отцијепљен и прикључен „Великој Албанији“, и тамо су албанске власти заједно с Италијанима довеле на власт бивше емигранте, који су распиривали националну мржњу и вјерно служиле окуптору. Друго, послије капитулације на територију среза дошао је велики број избјеглица из Метохије, интелектуалаца из свих крајева Југославије и активних официра; један дио интелектуалаца и активних официра од првих дана припреме за устанак водио је борбу на класној основи, да би у устанку отворено иступио против ослободилачке борбе. — Ови чиници имали су велики утицај на рад и дјеловање Мјесног комитета за срез андријевички, а с друге стране — Комитет је усмјерио своје основне снаге на одбрану слободне територије. Уз то, врло је важан елеменат то што је окупатор већ послије три-четири дана отпочео офанзивна дејства доста јаким снагама, а то није дозволило консолидацију органа народне власти, већ је наметнуо фронталне борбе.

Сеоски, Општински и Срески национално-ослободилачки одбори радили су све до 8. августа, када је непријатељ окупирао слободну територију среза. 20 дана је кратак период да би народни одбори развили своју пуну дјелатност. Руководство устанка било је преокупирано стањем на фронту, тако да је већи дио руководства, који је био изабран у Срески национално-ослободилачки одбор, обављао не само дужност власти већ и војне функције на фронту.

Сеоски народни одбори радили су организовано и све одлуке и задатке постављали су на сједницама, а Срески национално-ослободилачки одбор није се састајао у пуном саставу, већ је онај његов дио који се налазио у Андријевици обављао рад и постављао задатке у име цијелог тијела. Па ипак, можемо тврдити да је народ прихватио нову револуционарну власт у лицу народних одбора.